

O'ZBEK TILIDA URG'U VA UNING AHAMIYATI**Jumanazarova Adiba Abdiqodirovna****Denov Tadbirkorlik Va Pedagogika Instituti Tillarni O'qitish Ingliz Tili Filalogiya****Yo'nalishi 1-Chi Bosqich Talabasi****Jumanazarovaadiba@gmail.Com****+998888452228****Abdullayeva E'zoza Olim qizi****+998 99 083 86 07****ezozaa571@gmail.com****Abduhamidova Umida****+998 95 448 53 07****abduhamidovaumida0007@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.19842404>**

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilining fonetik tizimida urg'uning o'rni, uning turlari, xususiyatlari va nutqdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, urg'uning ma'no farqlashdagi roli hamda so'z va gap tarkibida tutgan o'rni ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar: urg'u, fonetika, nutq, tovush, bo'g'in, talaffuz, intonatsiya

Аннотация. В данной статье рассматривается роль ударения в фонетической системе узбекского языка, его виды, особенности и значение в речи. Также анализируется роль ударения в различении значений слов и его место в структуре слова и предложения.

Ключевые слова: ударение, фонетика, речь, звук, слог, произношение, интонация

Annotation. This article examines the role of stress in the phonetic system of the Uzbek language, its types, features and importance in speech. It also analyzes the role of stress in distinguishing meanings and its place in word and sentence structure.

Keywords: stress, phonetics, speech, sound, syllable, pronunciation, intonation

KIRISH.

Til insonlar o'rtasidagi eng muhim aloqa vositasi bo'lib, uning yordamida fikr almashish, his-tuyg'ularni ifodalash va ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish amalga oshiriladi. Tilning to'g'ri va ravon ishlatilishi esa uning fonetik va grammatik qonuniyatlarini chuqur o'zlashtirish bilan bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan fonetika bo'limi tilshunoslikda muhim o'rin tutadi. Fonetikaning asosiy tushunchalaridan biri urg'u hisoblanadi. Urg'u nutqda ma'lum bir bo'g'in yoki so'zning boshqalarga nisbatan kuchliroq, aniqroq va ajratib talaffuz qilinishi bilan xarakterlanadi. Har bir tilning o'ziga xos urg'u tizimi mavjud bo'lib, bu tizim o'sha tilning fonetik tuzilishini belgilab beradi. O'zbek tilida urg'u odatda so'zning oxirgi bo'g'iniga tushadi. Bu xususiyat o'zbek tilining boshqa ko'plab tillardan farqlanuvchi jihatlaridan biridir. Masalan, kitob, maktab, o'qituvchi kabi so'zlarda urg'u oxirgi bo'g'inda ifodalanadi. Shu bilan birga, ayrim hollarda urg'u o'rni o'zgarishi yoki istisnolar uchrashi mumkin, bu esa tilning murakkab va boy tizimga ega ekanligini ko'rsatadi. Urg'u nutq jarayonida bir necha vazifani bajaradi. Avvalo, u nutqni fonetik jihatdan tartibga soladi, so'zlarning aniq va ravon eshutilishini ta'minlaydi. Shuningdek, urg'u orqali so'zlarning ma'nosi farqlanishi mumkin. Ba'zi hollarda bir xil shakldagi so'zlar urg'u o'rniga qarab turli ma'nolarni ifodalaydi. Masalan, "olma" so'zi meva nomini bildirishi yoki buyruq fe'l shaklida kelishi mumkin. Bu holatda urg'u ma'noni aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Urg'u nafaqat so'z darajasida, balki gap tarkibida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Gapda muhim bo'lgan bo'lak ajratib talaffuz qilinadi va bu mantiqiy urg'u deb ataladi. Mantiqiy urg'u yordamida gapdagi asosiy fikr yoki yangi axborot

ajratib ko'rsatiladi. Masalan, "Men kitobni kecha oldim" gapida turli so'zlarga urg'u berish orqali mazmunni o'zgartirish mumkin. Bu esa nutqning ifodaviyligini oshiradi. Shuningdek, urg'u hissiy-ekspressiv ma'no ifodalashda ham muhim vosita hisoblanadi. Inson nutqida quvonch, hayrat, g'azab kabi turli hissiyotlar urg'u orqali ifodalanadi. Bunday holatlarda urg'u kuchayadi, tovush cho'ziladi va ohang o'zgaradi. Natijada nutq yanada jonli va ta'sirchan bo'ladi. Fonetik jihatdan urg'u bir necha belgilar orqali namoyon bo'ladi. Urg'uli bo'g'inda tovush kuchliroq eshitiladi, biroq cho'zilib talaffuz qilinadi va ohang jihatidan ajralib turadi. Bu belgilar nutqni tinglovchi uchun tushunarli va aniq qiladi. Ayniqsa, og'zaki nutqda urg'uning to'g'ri qo'llanishi katta ahamiyatga ega. O'zbek tilida qo'shimchalar qo'shilganda urg'u o'rni o'zgarishi mumkin. Ko'pincha urg'u yangi qo'shilgan oxirgi bo'g'inga ko'chadi. Bu esa tilning agglutinatив xususiyati bilan bog'liqdir. Masalan, "bola" so'ziga qo'shimchalar qo'shilganda "bolalar", "bolalarga" shakllarida urg'u oxirgi bo'g'inga o'tadi. Biroq ayrim qo'shimchalar urg'u olmaydi va bu holat alohida e'tibor talab qiladi. Urg'u intonatsiya bilan chambarchas bog'liqdir. Intonatsiya gapning umumiy ohangini belgilasa, urg'u uning tarkibidagi alohida bo'laklarni ajratib ko'rsatadi. Bu ikki hodisa birgalikda nutqning mazmunini, maqsadini va hissiy rangini to'liq ifodalashga xizmat qiladi. To'g'ri qo'llangan urg'u va intonatsiya nutqni nafaqat tushunarli, balki ta'sirchan ham qiladi. Nutq madaniyatida urg'uning o'rni beqiyosdir. To'g'ri urg'u qo'llash orqali inson o'z fikrini aniq, ravon va tushunarli ifodalay oladi. Aksincha, urg'uning noto'g'ri qo'llanishi nutqning buzilishiga, ma'no chalkashligiga va tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin. Shu sababli urg'uni to'g'ri o'rganish va amaliy nutqda qo'llash har bir til egasi uchun muhimdir.

XULOSA.

Xulosa qilib aytganda, urg'u o'zbek tilining fonetik tizimida muhim o'rin tutadi. U nutqning tovush jihatini tartibga solish, ma'no farqlash va nutqni ta'sirchan qilishda asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Urg'uni chuqur o'rganish va to'g'ri qo'llash nutq madaniyatini oshirishga, tilning go'zalligi va boyligini namoyon etishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbek tili grammatikasi. Toshkent, 2020.
2. O'zbek tilining fonetikasi. Toshkent, 2018. Rahmatullayev Sh.
3. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Mirtojdiyev M.
4. O'zbek tili fonetikasi. Abdurahmonov G'. Tilshunoslik asoslari.
5. Hojiyev A. O'zbek tili nazariyasi. Karimov S. Nutq madaniyati asoslari.